

Sant Joan, comença la festa

Ja fa uns dies que Ciutadella s'engalana per rebre la festa de Sant Joan, una tradició que guarda, gelosa, els seus secrets més íntims en el 'Llibre de ses set sivelles', que ningú no ha vist mai però del qual, com molt bé va escriure

Josep-Sebastià Pons, "tothom ne parla". El protocol dels actes de la festivitat del sant precursor ha garantit la continuïtat de la celebració durant més de set-cents anys.

A dalt, Junta de Caixers actual. A sota, la Junta que va exercir entre 1936 i 1939.

ÚLTIMA HORA MENORCA

Tots els estaments estan representats a sa colcada o sa qualcada, com es coneix popularment la comitativa que presideix el caixer Senyor, i que cada 23 i 24 de juny pentina els carrers de la Ciutadella antiga amb els colors vius del cavall endiumenjats i el solemne frac de colors blanc i negre de caixers i cavallers. El caixer capellà, responsable de la part religiosa de la festa; el caixer senyor, l'elegit entre les famílies de la noblesa ciutadellenca per presidir la comitativa; els dos caixers pagesos, que han de ser "amos" i no "missatges" i han de ser acollits a una finca o lloc (un, del terme del Migjorn, i l'altre del de Tramunta-

na); el caixer menestral o casat, representant del braç o estament de menestrals de Ciutadella i que ha d'exercir, per força, algun ofici manual antic, i el caixer fadrí -que és dos anys menestral i dos pagès i que és l'encarregat de portar la bandera en tots els actes de la festa- són els protagonistes d'aquesta singular comitativa.

Una comitativa de la qual formaran part enguany 178 cavallers i 235 cavalls, i en la qual l'antiga pagesia menorquina hi té un paper destacat. Colrats pel sol, els pagesos deixen durant uns dies de menar el bestiar a les tanques del seus senyors, es col·loquen el capell tricorn al cap i pugen, ben plantats, als cavalls,

que llueixen al front una vistosa estrella. Seran, per espai de 48 hores, aclamats, quasi idolatrats.

El so que fa esclatar la festa. Un baf ardent s'apodera de la ciutat sencera abans que el fabioler faci sonar, al palau del noble, el so agradable del tambor i del fabiol que enceta les festes. Són les dues del capvespre del dia 23 de juny, dissabte de Sant Joan, un moment molt esperat durant tot l'any pels ciutadellencs. Després de descavalcar de l'ase ("sa somereta"), el fabioler es descobreix, puja a peu l'escala del palau fins al primer replà, des d'on crida al noble, el caixer senyor, i li demana per-

mís per començar el replec. En sonar la música, esclata la gatzara.

El president de les festes al qual es dirigirà el fabioler serà, per segon any consecutiu, l'exconseller de Treball i Formació del Govern balear, Guillermo de Olives Olivares (Sevilla, 1960), que enguany esgota el seu mandat al capdavant de la Junta de Caixers del bienni 2004-2005. I el palau, el del comte de Torresaura, a la plaça des Born. De Olives, casat amb Pilar Squella i pare de tres fills, espera poder repetir la seva espectacular entrada de l'any passat al "caragol des Born", quan, guindola en mà –el capell de dos

L'Obreria tenia al seu càrrec la conservació de l'ermita de Sant Joan d'Artuig i tenia esment que es fessin les acaptes oportunes pel sosteniment de les despeses que aquests quefers els ocasionaven.

La festa de Sant Joan comença oficialment tot just el diumenge anterior a la festa del naixement de Sant Joan, amb la celebració del "dia des be". Vestit amb pells de be, "s'homo des be", que representa Sant Joan Baptista, i que carrega sobre les espatlles un anyell, atreu totes les mirades. La jornada és esgotadora. Tot i que el 1974 es decidí de limitar el recorregut de la comitiva al perímetre determinat per la contramurada cap al

El moment més esperat del dissabte de Sant Joan arriba amb el "caragol des Born". El caixer senyor entra al galop i s'inicien els sons del popular Jaleo, una antiga jota aragonesa ("El Postillón de la Rioja") que fa embogir cada any els milers de persones que omplen la cèntrica plaça des Born. Els cavalls ballen i giravolten, mentre les seves crineres es banyen de suor i Ciutadella apareix envoltada, tota sencera, de màgics instantos. Pols d'alegria, cops de tambor, gatzara i goig renovat per viure una festa que molts acompanyen d'alguns glops de l'inefable gin amb llimonada d'empremta britànica. Acabant el Jaleo, els cavallers surten cap a Sant Joan de Missa. Allà, dins l'església, els membres de la comitiva cantaran salms de vespres, fins que, a sol post, deixin enrere la vetusta ermita. A la contramurada, allà on les murades tancaven antigament la ciutat, es lliurarà, mentrestant, una original guerra d'avellanes. A l'entrada de la comitiva a Ciutadella, els genets recolliran una canya verda. L'esgotadora jornada continuarà encara fins a la matinada, amb "ses corregudes a sa Plaça", el "caragol de Santa Clara", amb la màgica estampa dels carreranyes estrets i la llum migrada dels fanals, i la protocol·lària "beguda", oferta pel caixer senyor.

La festa no s'atura. Gairebé sense temps per recuperar forces, la comitiva tornarà a formar-se abans que les agulles del rellotge marquin les 8 h del dematí. Som el dia 24, el dia de Sant Joan. Els caixers i cavallers en ringlera segueixen altre cop la bandera que porta el caixer fadrí, mentre sona, intermitent, el so del tambor i del fabiol. Després dels "caragols" matiners i de la missa de Caixers, que presideix el bisbe de Menorca, totes les forces es concentren per viure els espectaculars "jocs des Pla". A la plaça des Born, el caixer senyor convida la corporació i el poble de Ciutadella a presenciar com els cavallers corren "s'ensortilla", corren abraçats i rompen "ses carotes" al galop, un art que, com deia l'amo en Pepe de la Vinya, demana tenir un bon cavall. Al pla de Sant Joan, al costat de la colàrsega –la part més interior del port–, es desenvolupa un intens "caragol". El fabioler va tocant, sense interrupció, el tambor i el fabiol al seu pas per davant

HERMITA DE S. JUAN BAUTISTA

Antigament, la processó a l'ermita, als afores de Ciutadella, se solia fer a cavall o en carruatges.

ULTIMA HORA MENORCA

becs–, s'obrí pas entremig de la gentada, fent brollar els sentiments més arrellats d'un poble devot.

Una festa d'origen religiós. Com va demostrar encertadament Josep Pons Lluch, el més gran estudiós que ha donat la festa, l'origen de les festes de Sant Joan no és militar, sinó religiós. A la seva obra *Origen religiós de les festes de Sant Joan de Ciutadella (naixement, evolució i vida)* (1973), Pons va demostrar que, contràriament al que es creia, l'Orde Hospitalària de Sant Joan de Malta no té res a veure amb les festes. L'origen de la festa es troba en l'Obreria, o Caixeria, de Sant Joan.

centre de la població, les visites protocol·làries –que inclouen l'ajuntament i el palau episcopal– són interminables.

"Es replec". Tornam al dia 23 de juny. Al palau del noble, el fabioler posa els dits als tres forats de la canya i bufa per fer-hi passar el vent precís, i inicia "es replec", és a dir, la formació de "sa colcada". En poc més de dues hores i mitja, el fabioler haurà "replegat" el darrer cavaller. Es dirigirà al domicili del caixer casat, en Sebastià Taltavull, i l'esposa d'aquest farà lliurament del penó al caixer fadrí, càrrec que recau aquest bienni en un jove fuster d'ofici, Pere Al·lès.

les autoritats, mentre els cavalls fan cabrioles i la gernació embogeix en escoltar els sons del Jaleo. Els "jocs des Pla" són un dels moments de la festa que requereixen més atenció sanitària i que reclamen més mesures de seguretat per evitar accidents. "S'ensortilla" és, potser, el més espectacular dels jocs medievals que tenen lloc al Pla. Hi prenen part tots els cavallers que ho hagin demanat, de major a menor edat. Es corren tres vegades. Si l'asta encerta l'anel·la (s'ha de córrer sempre al galop), la Banda Municipal de Música obsequia el genet amb una peça de música. Els cavallers són premiats després amb una canya verda on hi ha penjada una cullera d'argent. "Ses carotes" –que cada any encarrega el caixer senyor a un artista local– donen peu a un altre joc. Se'n corren sis, a parelles. El joc consisteix en el fet que un dels cavallers (tots dos muntats a cavall i a galop tirat) ha de rompre la carota amb les lladrioles –unes curioses peces de fang–, o a cop de puny. Finalment, es fa el joc conegut amb el nom de "córrer abraçats", en el qual dos cavallers amb el cavall a galop han d'aconseguir ajuntar els cavalls, córrer junts, donar-se la mà, abraçar-se i besar-se mentre els cavalls corren a brida batuda.

L'alè que fineix la festa. Els càntics, les rialles, la festa continuaran fins al darrer moment. Després de "ses corregudes a sa Plaça", el "caragol de Santa Clara", ja de matinada, ofereix un dels moments més màgics de la festa. Santa Clara són llànties enceses, caixers cavalcant eixerits pels estrets carrerons, enmig del tragí, com si fossin imatges mil·lenàries desfilant en un somni estrany, acèrrims zeladors de la tradició... Després de la darrera "beguda", el caixer senyor dona per acabades les festes. L'any passat ho féu amb un "Fins l'any qui ve, si Déu vol". Enguany, el seu darrer any del bienni, ho farà amb un "Fins un altre, si Déu vol". Acabat el refresc, la comitiva acompanya el caixer capellà (també conegut com sa capellana) al seu domicili, i se sent el darrer toc de tambor i fabiol, l'últim alè, que fineix la festa. Ja sols hi manquen 364 dies per viure un nou Sant Joan. Els rellotges tornen a córrer.

Carles Marqués

Confidencial

Xavier Vinader

Felipó està que peta amb la Patum

L'he conegut sempre igual. Ramon Felipó ha estat, és i serà un activista *full time* en el camp del nacionalisme català. En els darrers anys del franquisme i l'època més dura de la transició es va convertir en un especialista de les manifestacions

llampec que tenien lloc a la plaça de Sant Jaume cada diumenge a la tarda. Recordaré sempre la seva figura, un xic desmanegada, passejant amunt i avall, amb una bandera de les quatre barres embolicada al cos en forma de faixa i esperant el moment adequat per "saltar", per "començar el

merder –com diu ell mateix– al crit de 'visca Catalunya lliure' fins que vèiem els uniformes dels grisos a quatre passes".

Barceloní de naixement, berguedà per part de pare, format als jesuïtes de Casp, es va matricular a la facultat de Dret el mateix any que els estudiants de Nanterra ocupaven la Sorbona i, és clar, també va ser un dels dotze *enrages* que van assaltar el rectorat de la Universitat de Barcelona, defenestrar un bust de Franco i sotraguejar un xic el rector Manuel Albadalejo, a l'estil de la revolució cultural xinesa. Durant aquells anys era a tot arreu. No se'n perdia una. Ara, amb més anys a sobre, advocat i bibliòfil, dedica bona part del seu temps a investigar en arxius i escriure sobre la història i les tradicions del Berguedà. "De fet continuo fent el que he fet sempre, agitant, però d'una altra manera –assegura, amb el seu somriure sorneguer–. Vull destapar certs mites i posar les coses en el seu lloc. Vaig començar fa dos anys amb el llibre *Mossèn Cinto i el Pi de les Tres Branques*, després en va venir un altre, *Queralt. El santuari de la Mare de Déu*, i ara acabo de publicar *La Patum. El Corpus Christi de Berga*, on he demostrat, agradi o no, que l'origen d'aquesta festa és clarament catòlic, apostòlic i romà. Que sense la processó de Corpus mai hagués existit la Patum."

En l'any que, malauradament, la Patum s'ha embrutat de sang, Ramón Felipó ha resituat els estudis fets fins ara d'aquesta festa i n'ha donat, per primera vegada, una visió global. Per fer-ho ha analitzat les festes del Corpus Christi a tot Catalunya, ha fet un estudi comparatiu i bussejat en diversos arxius per trobar, fins i tot, un document fals de l'any 1725, atribuït al notari Altarriba i que la majoria d'estudiosos, fins ara, donaven per bo, sense consultar mai l'autèntic, dipositat a l'Arxiu Municipal de Berga. "El document més interessant relatiu a la Patum està en l'arxiu reial del Palau d'Orient, a Madrid –explica–. És l'anomenat 'informe Zamora', del 1790, nom d'un funcionari de Barcelona que feia d'espia per a la corona, estava a l'aguait de l'efervescència revolucionària a França i feia arribar informes molt complets a Madrid sense parar."

"La gent –sentència Felipó– es pensa que la Patum és borrarxera, fum, festa... Ara sí, perquè la paganització de la festa s'ha fet en els últims seixanta anys, però l'origen de tot està en la processó catòlica. I si no, que remenin llibres i documents en els arxius, que, en definitiva, és el que ningú fa mai."